

Maciej J. Nowak

Sprawiedliwość terytorialna a wymiar prawny planowania przestrzennego na szczeblu lokalnym w Polsce

Streszczenie: Artykuł zawiera przegląd aktualnej literatury przedmiotu dotyczącej koncepcji sprawiedliwości terytorialnej. W publikacji określono najnowsze konteksty dyskusji na temat sprawiedliwości terytorialnej oraz sposób ujmowania związków między sprawiedliwością terytorialną a prawem i planowaniem przestrzennym. Następnie aspekty te zaprezentowano w odniesieniu do dyskusji na temat polskiego systemu planowania przestrzennego. Wyodrębniono kluczowe płaszczyzny, w ramach których możliwe jest powiązanie koncepcji sprawiedliwości terytorialnej z uwarunkowaniami stosowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Zaproponowano dalsze kierunki dyskusji.

Słowa kluczowe: sprawiedliwość terytorialna, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, system planowania przestrzennego.

1. Wprowadzenie

Realizacja polityk związanych z planowaniem przestrzennym na szczeblu lokalnym wymaga podejmowania zróżnicowanych, obejmujących wiele perspektyw działań. Z jednej strony jest to rozwiązywanie konfliktów przestrzennych i godzenie pozycji różnych użytkowników przestrzeni. Z drugiej zaś strony ważnym problemem jest odpowiednie ujęcie roli przepisów z zakresu planowania przestrzennego, adekwatne zdefiniowanie celów, które mają one realizować, oraz stała ewaluacja konsekwencji ich stosowania (zarówno w skali krajowej, jak i lokalnej). Często wsparciem przy realizacji tych działań mogą być perspektywy i koncepcje

---

Dr hab. Maciej J. Nowak, prof. ucz.: Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Wydział Ekonomiczny, Katedra Nieruchomości, ul. Żołnierska 47, 71-210 Szczecin, e-mail: macnowak@zut.edu.pl, ORCID: 0000-0001-8149-8995.

Utwór dostępny jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe.
[Creative Commons CC BY 4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

przekraczające ściśle prawny punkt widzenia. Za jedną z takich koncepcji należy uznać „sprawiedliwość terytorialną” (*spatial justice*). Z prawnej perspektywy ważny jest już sam fakt, że została ona stworzona na podstawie koncepcji „sprawiedliwości społecznej” (Rawls 2013). Niemniej jednak w przeważającym zakresie jest analizowana i precyzowana w ujęciu geograficznym.

Celem artykułu jest określenie możliwych kierunków włączenia koncepcji sprawiedliwości terytorialnej do lokalnego planowania przestrzennego w Polsce. Obejmuje to w pierwszej kolejności dyskusję naukową. Jej wyniki mogą jednak mieć szersze przełożenie na sferę praktyczną. W pierwszej kolejności wybrano kluczowe i najbardziej aktualne zdaniem autora tezy, dotyczące rozumienia i stosowania sprawiedliwości terytorialnej. Następnie podjęto próbę szerszego odniesienia sprawiedliwości terytorialnej do sfery prawnej oraz (jako kolejny krok) do polskiego systemu planowania przestrzennego na poziomie lokalnym. Niniejszy kierunek jest istotny również z tego powodu, że nawet w polskiej literaturze przedmiotu kontekst sprawiedliwości terytorialnej relatywnie rzadko jest łączony z niniejszym aspektem.

2. Dyskusja o sprawiedliwości terytorialnej – przegląd wybranych dylematów

Sprawiedliwość terytorialna doczekała się w literaturze zróżnicowanych ujęć. Warto podjąć próbę wyodrębnienia tych, które mogą stanowić istotny punkt odniesienia z perspektywy celów niniejszej publikacji. Analizę można rozpocząć od przypomnienia podstawowych perspektyw dotyczących sprawiedliwości terytorialnej. Niniejsza koncepcja ma szeroki zakres zastosowania, ale w znaczącym stopniu powinna stanowić odpowiedź na nierówności społeczne. Mustafa Dikeç (2001) wyodrębnił triadę pojęć stanowiących odpowiedź na wyzwania społeczne. Są to: przestrzenna dialektyka niesprawiedliwości, prawo do miasta oraz prawo do odmienności. Rozwiązania prawne powinny również zawierać odpowiedź na problemy społeczne. Nie budzi jednak wątpliwości, że bez równoległego zastosowania innych rozwiązań nie będą one wystarczające (Reimer, Getimis, Blotvogel 2014). Konieczna jest więc refleksja nad funkcją koncepcji sprawiedliwości terytorialnej przy określaniu roli regulacji prawnych z zakresu lokalnego planowania przestrzennego.

Wymaga to jednak prześledzenia kilku kolejnych punktów widzenia. Ali Madanipour, Mark Shucksmith i Elizabeth Brooks (2022) rozważają, co konkretnie sprawiedliwość terytorialna wnosi do debaty naukowej. Identyfikują przy tym trzy zagadnienia konceptualizujące dyskusję:

- występuje problem przy określeniu wymiaru przestrzennego niesprawiedliwości i nierówności;

- podejścia do sprawiedliwości mają tendencję do wpadania w pułapkę fałszywej opozycji między procesem a wynikiem oraz między sprawiedliwością proceduralną a sprawiedliwością dystrybucyjną (podobnie – Moroni 2020);
- pojęcie sprawiedliwości społecznej często ograniczało się do terytoriów narodowych, co jest pewną wstępną barierą dla dyskusji o sprawiedliwości terytorialnej (która z zasady ma szerszy zakres zastosowania).

Powyższe przesłanki stwarzają pewne ograniczenia w stosunku do prostego odniesienia dyskusji o sprawiedliwości terytorialnej do konkretnego systemu prawnego. Wskazani autorzy wyodrębniają również trzy sposoby podejścia do określania relacji przestrzennych i społecznych:

- głównym przedmiotem rozważań jest sprawiedliwość społeczna, a przestrzenność traktowana jest jedynie jako geograficzny wymiar procesów społecznych;
- przestrzenność nie jest tylko i wyłącznie pochodną sfery społecznej. W niniejszym ujęciu procesy przestrzenne i społeczne mają równą siłę i wzajemną przyczynowość. Konsekwencją jest szersze uznanie roli przestrzennych środków zaradczych (również z perspektywy prawnej);
- nacisk społeczny jako antropocentryczny wymaga odrzucenia (Philippopolous-Mihalopoulos 2010). W tym ujęciu chyba najszerzej próbuje się połączyć perspektywy prawną, polityczną i przestrzenną. Powyższe znajduje przełożenie na sformułowanie roszczeń dotyczących „przestrzeni cielesnej”. W konsekwencji sprawiedliwość terytorialna jest sprowadzana do możliwości wyrażania przez użytkowników przestrzeni roszczenia do własnej, wyjątkowej w niej pozycji (do określonego sposobu korzystania z przestrzeni).

Odnosząc się do powyższych rozważań, na cele niniejszego artykułu można jedynie podkreślić za Gordonem Pirie (1983), że na rozwój sprawiedliwości terytorialnej wpływa konceptualizacja przestrzeni jako produktu społecznego, a nie jako całego kontekstu dla społeczeństwa. W takim ujęciu sprawiedliwość terytorialna ma oddziaływać na eliminację nierówności społecznych. Według Abbasa Jafari Nia (2020) stanowi nawet konieczny tego warunek. Dlatego zwłaszcza w odniesieniu do polskiego systemu jako najbardziej adekwatną należy uznać koncepcję drugą, akcentującą równą wagę i jednocześnie współzależność procesów społecznych i przestrzennych. Ważne wydaje się również stanowisko, które wyraził Daniel Rauhut (2017). Jego zdaniem sprawiedliwość terytorialna dotyczy też obszarów innych niż miejskie. Niniejsza propozycja przekłada się na możliwości szerszych, geograficznych analiz, podejmujących – m.in. w kontekście sprawiedliwości terytorialnej – problematykę rozwoju regionalnego czy relacji miasto-wieś (Churski 2022).

3. Najnowsze konteksty tematyczne w dyskusji poświęconej sprawiedliwości terytorialnej

Problematyka dotycząca sprawiedliwości terytorialnej jest regularnie poruszana w aktualnych publikacjach, ze zróżnicowanych perspektyw naukowych i geograficznych. Aktualnie sprawiedliwość terytorialna łączy się z następującymi tematami:

- **dostępność usług**, co obejmuje weryfikację, jak dystrybucja usług wygląda w poszczególnych miejscach (Badraq Nejad, Zand Salimi 2022; Khadem Nejhad, Ezatpanah, Shamsoddini 2021; Khaksari, Masoumifar, Assayesh 2021; Abdi, Rahmani, Taj 2020). Nierównomierny dostęp do usług (lub nawet ich brak) jest odbierany jako efekt błędnego zarządzania, powiązany z niesprawiedliwością terytorialną. W różnych częściach świata występuje ona w analizowanym kontekście w zróżnicowanej skali. Można nawet podać przykład analizy dostępności określonych usług jako miarę dobrego poczucia i satysfakcji (Feitosa, Marques 2020). Pojawiają się również analizy odnoszące się do konkretnej kategorii obiektów gwarantujących określony rodzaj usług, czego przykładem mogą być obiekty sportowe (Asefi, Nosrati 2020);
- **dostępność parków, terenów zielonych w mieście**, analizowana przede wszystkim z perspektywy grup szczególnie wrażliwych, dla których wskazane tereny są bardzo istotne;
- **odpowiedź na zagrożenia klimatyczne**, którą można łączyć z zagadnieniem dostępności terenów zielonych. Obejmuje ona jednak znacznie szerszy zakres tematów powiązanych z szeroko rozumianymi relacjami między ludźmi a środowiskiem. Niewątpliwie jednym z kluczowych elementów jest tu kwestia dostępności wody i żywności (Sbicca i in. 2021). Wskazuje się również na konieczność dostosowania miejscowości przybrzeżnych do zagrożeń związanych z powodzią (Mohtat, Khirfan 2022; Danenberg 2021). Do tej grupy można również zaliczyć publikacje, które wiążą sprawiedliwość terytorialną z energetyką, a w szczególności z wyzwaniem zrównoważenia energetycznego (Gower 2021) i realizacji odnawialnych źródeł energii (Carrosio 2021). Za osobne ciekawe zagadnienie należy uznać możliwe konflikty wywołane przez reakcje samorządów na zmiany klimatu i związane z tym poczucie niesprawiedliwości (Boyer 2022);
- **uwarunkowania związane z pandemią COVID-19**, z jednej strony obejmujące analizę zagadnień dotyczących sprawiedliwości terytorialnej w miastach „zamkniętych” z powodu rozprzestrzeniania się wirusa (Young 2021), z drugiej zaś będące źródłem szerszej refleksji związanej z redefinicją tego rodzaju sprawiedliwości. Bryonny Goodwin-Hawkins i współautorzy (2022) wskazują, że

pandemia wymusza szersze odniesienie sprawiedliwości terytorialnej do terenów peryferyjnych oraz weryfikacji mobilności. Podobny trend dotyczy popandemicznej analizy ubogich dzielnic miejskich (Capanema-Alvares, Cognetti, Ranzini 2021). Za ciekawy kierunek można też uznać analizę rozmieszczenia placówek ochrony zdrowia z perspektywy sprawiedliwości terytorialnej (Najjarzadeh i in. 2020);

- **działania na szczelbu Unii Europejskiej** powiązane przede wszystkim z analizą polityki spójności terytorialnej UE i jej reform (Madanipour, Shucksmith, Brooks 2022), w tym weryfikacji nierówności regionalnych (Vuplen, Bock 2020) i *place-based policy* (Weck, Madanipour, Schmitt 2022);
- **warunki mieszkaniowe**, oczywiście to zagadnienie znacząco zawiera się w części wyżej wyodrębnionych. Niemniej jednak niezależnie od nich warto zwrócić uwagę na kwestie dotyczące struktury przestrzennej zabudowanych działek gruntowych oraz kosztów inwestycyjnych związanych z przystosowaniem działek do zabudowy mieszkaniowej (Bielska, Wendland, Delnicki 2020).

Jako osobne zagadnienie wyodrębniono bezpośrednie powiązanie sprawiedliwości terytorialnej i planowania przestrzennego. Sprawiedliwość terytorialna jest bowiem rozumiana jako ostateczny cel wielu polityk planistycznych (Marcuse 2010). W najnowszych publikacjach określa się to na różne sposoby. Można wskazać jednoznaczne opinie, że sprawiedliwość terytorialna powinna stanowić generalną podstawę całej organizacji i zarządzania przestrzenią (Qader Hajat 2021). Stanowiąc ma również punkt odniesienia przy ocenie poszczególnych systemów planowania przestrzennego. Jednym z czynników umożliwiających realizację niniejszego założenia może być opracowywanie, np. w skali lokalnej, określonych standardów planowania (Ng 2022). Abdollah Kananpour, Mohammadtaqi Masoumi i Hossein Nazmfar (2021) podkreślają, że to planowanie przestrzenne determinuje rozmieszczenie obiektów, a więc również – szeroko rozumianą – dostępność usług. Ernest Uwayezu (2020) próbuje udzielić odpowiedzi na pytanie, jak uwzględniając sprawiedliwość terytorialną, można szerzej chronić prawo własności najbardziej potrzebujących. Rozważania dotyczą Rwandy, niemniej wydaje się, że problem ujęcia prawa własności w planowaniu przestrzennym ma zdecydowanie szerszy zasięg. Ed Wall (2021) zajmuje się relacjami między sprawiedliwością terytorialną a ochroną krajobrazu i związanymi z tym konfliktami. Mosè Cometta (2021) analizuje dwa masterplany ze Szwajcarii, poszukując w nich uzasadnień powiązanych ze sprawiedliwością terytorialną. Przy tej okazji wskazuje, że decyzje planistyczne muszą opierać się na podstawach interdyscyplinarnych (łączyjących sferę nauk społecznych np. z kontekstem filozoficznym).

4. Sprawiedliwość terytorialna a kontekst prawny

Zagadnienia dotyczące bezpośrednio przełożenia sprawiedliwości terytorialnej na kontekst prawny podejmowane są w literaturze przedmiotu relatywnie rzadko. Jest to nietypowe z tego względu, że w ramach koncepcji sprawiedliwości terytorialnej próbuje się przekroczyć bieżącą perspektywę geograficzną przy wykorzystaniu (przynajmniej częściowo) terminologii prawniczej. Temat ten podejmował Andreas Philippopoulos-Mihalopoulos (2010). Badacz ten jednoznacznie podkreślał, że przestrzeń nie może być jedynie kolejnym pojedynczym zagadnieniem branym pod uwagę w dyskusji prawnej, z zasady bowiem łączy się ona z całym procesem normatywnym. W tym ujęciu sprawiedliwość terytorialna wiąże się z nieredukowalnością czyjegoś cielesnego ujęcia w przestrzeni. Tego rodzaju pragnienie określonego „bycia” w przestrzeni, zajmowania jej, powinno przekładać się wręcz na roszczenia prawne. W związku z powyższym wspomniany autor kilkakrotnie (2017, 2012) postulował odmienne podejście do prawa. Powinno się ono przejawiać właśnie w szczególnie akcentowanym prawie jednostek do zajmowania określonej przestrzeni. Oczywiście winno to się odbywać w takich ramach, aby nie doprowadzać do „tragedii wspólnego pastwiska”. Wskazany punkt widzenia prowokuje do dyskusji, ale nasuwa też wiele wątpliwości. Kontekst przełożenia sprawiedliwości terytorialnej na wymiar prawny precyzyjniej wyjaśnił Thomas Hartmann (2019). Podkreślił on jednoznacznie, że prawo planowania przestrzennego ma istotny związek ze sprawiedliwością terytorialną, przesądzając w sprawie dystrybucji prawa własności oraz dostępu do dóbr publicznych. Taką funkcję pełni bowiem przesądzanie (np. w planach zagospodarowania przestrzennego) o możliwościach zagospodarowania konkretnego terenu. Inaczej to ujmując, względy związane ze sprawiedliwością terytorialną powinny stanowić podstawę, uzasadnienie konkretnych ograniczeń z zakresu zagospodarowania przestrzennego. Powiązane ze sprawiedliwością terytorialną – jak ujmuje to Philippopoulos-Mihalopoulos – „roszczenia” konkretnych użytkowników przestrzeni składają się na określone ujęcie interesu publicznego w planowaniu przestrzennym.

Ze sprawiedliwością przestrzenną można również powiązać wszelkie rozwiązania obejmujące konsekwencje finansowe planowania przestrzennego. Hartmann (2019) rozpatruje niniejsze kwestie z perspektywy sprawiedliwości użytecznej (korygowanie rynku, ograniczanie efektów zewnętrznych), sprawiedliwości egalitarnej (eliminacja różnicowania szans, zapewnienie równej dystrybucji dóbr publicznych), sprawiedliwości rozumianej jako wystarczalność oraz sprawiedliwości ramowej (zapewnienie minimalnego dostępu do dóbr podstawowych). W praktyce – jak wskazuje ten autor – wskazane perspektywy mogą się łączyć. Przekłada się to na wymóg udzielenia wsparcia przez rozwiązania prawne dotyczące:

- zapewnienia równej dystrybucji dóbr publicznych, a gdzie nie jest to możliwe – finansowych rozwiązań kompensacyjnych;
- określenia minimalnych standardów mieszkaniowych obejmujących np. minimalną powierzchnię działek budowlanych czy też minimalnych zasad dostępu do terenów zieleni.

Kontekst przełożenia sprawiedliwości terytorialnej na wymiar prawny jest również ujmowany w literaturze z perspektywy bardziej jednostkowych postulatów (Ghaffary, Rezaei, Human 2020). Gethin Davison (2017) słusznie zwraca uwagę, że normy planistyczne mogą w wielu przypadkach stanowić podstawę do pogłębiania się niesprawiedliwości przestrzennej. Prawo może więc w wielu przypadkach zwiększać niesprawiedliwość terytorialną. Może się tak dziać niezależnie od specyfiki danego systemu planowania przestrzennego. Z kolei Joseph Pierce i Deborah Martin (2017) słusznie wskazują na ograniczenia związane z prawem, wzywając do badań mogących określić bariery, których prawo (ukierunkowane na osiągnięcie celów związanych ze sprawiedliwością terytorialną) nie będzie w stanie przekroczyć.

5. Sprawiedliwość terytorialna w perspektywie lokalnej polityki przestrzennej w Polsce

Przedmiotowe zagadnienia łączą się z dyskusją dotyczącą polskiego systemu planowania przestrzennego, a w szczególności z zastosowaniem miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Plany te, określając m.in. przeznaczenie i parametry zabudowy, różnicują możliwości zagospodarowania poszczególnych terenów. Dodatkowym ważnym w polskim systemie czynnikiem pozostaje fakultatywność planów.

Za zasadną należy uznać tezę, że koncepcje władz lokalnych w zakresie ustaleń planistycznych (a nawet samego faktu objęcia danego terenu planem) mogą być rozpatrywane również z perspektywy sprawiedliwości terytorialnej. Odnosi się to zarówno do obszarów miejskich, jak i wiejskich. W obu przypadkach wskazane zagadnienie rozpatrywane jest podobnie w ujęciu instytucjonalnym. Niemniej jednak realia uchwalania planów i związanych z nimi problemów będą odmienne w poszczególnych typach gmin. Na obszarach wiejskich mogą występować konflikty przestrzenne między dążeniem właścicieli do określonego zagospodarowania niezabudowanego terenu a względami związanymi z ochroną środowiska, dziedzictwa kulturowego czy też – w innym zakresie – ochroną klimatu (tego wątku dotyczą również spory o lokalizację elektrowni wiatrowych). W niniejszym zakresie zaprezentowane wyżej rozważania dotyczące sprawiedliwości terytorialnej dostarczają szerszych argumentów na rzecz preferowania perspektywy związanej z interesem

publicznym kosztem perspektywy indywidualnego interesu prywatnego. Ta ostatnia optyka może być powiązana ze wspomnianym swoistym roszczeniem jednostki do „bycia w przestrzeni” czy też oczekiwaniami w odniesieniu do dostępności określonych usług (w szerokim rozumieniu). Jednak błędem byłoby sprowadzanie koncepcji sprawiedliwości terytorialnej tylko i wyłącznie do takiej konkluzji. Ujmując to z pozaprawnej płaszczyzny, można wyodrębnić dwie, możliwe do powiązania z dyskusją o sprawiedliwości terytorialnej, perspektywy:

- naukowo-urbanistyczną (ujmowaną w licznych publikacjach naukowych), zgodnie z którą plany zagospodarowania przestrzennego powinny stanowić element aktywnej polityki przestrzennej (uwzględniającej konieczność ochrony ładu przestrzennego, środowiska, przyrody, jak również dziedzictwa kulturowego);
- praktyczną, zgodnie z którą poszczególne postanowienia planów zagospodarowania przestrzennego są zbyt rygorystyczne, niezrozumiałe, rażąco błędnie skonstruowane, a nawet niesprawiedliwe.

Perspektywa naukowo-urbanistyczna w szerszym zakresie odnosi się do uwarunkowań całego systemu planowania przestrzennego, a perspektywa praktyczna – do indywidualnych przypadków (dlatego nie zawsze muszą być one wzajemnie sprzeczne). W szerszym zakresie perspektywa naukowo-urbanistyczna odwołuje się do argumentów związanych z ochroną interesu publicznego (w tym dbałości o dobro wspólne), systemowych argumentów ekonomicznych, lecz także do planowania długookresowego i związanych z nim zagrożeń i barier (obejmuje to zarówno długofalowe konsekwencje pochopnych rozstrzygnięć planistycznych, jak i np. zagrożenia związane ze zmianami klimatu). Perspektywa praktyczna dotyczy indywidualnych praw inwestora (w tym często zakresu jego uprawnień jako właściciela nieruchomości), jego subiektywnego odczucia sprawiedliwości, a także często wykorzystywanej przez niego wiedzy eksperckiej (dostosowanej do jego perspektywy). Podkreślić trzeba, że ograniczenie indywidualnych praw do zagospodarowania terenu nie stoi w sprzeczności z aktualnymi postulatami sprawiedliwości terytorialnej. Ważne wydają się jednak motywy uzasadnienia dla takich ograniczeń. Niestety nie wszystkie kryteria istotne z perspektywy sprawiedliwości terytorialnej znajdują przełożenie na uzasadnienia ograniczeń w zabudowie dopuszczalne przez polskiego ustawodawcę. Dotyczy to w szczególności kwestii związanych z ochroną klimatu.

Płaszczyzny ingerencji planistycznej związanej z uchwaleniem miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego można wyodrębnić następująco jako:

- konsekwencje związane z określeniem przeznaczenia nieruchomości;
- konsekwencje przyjętych zasad dotyczących zagospodarowania terenu;
- konsekwencje związane z określeniem parametrów zabudowy.

Pewną podstawą do wyważenia zarówno obu wyodrębnionych perspektyw, jak również płaszczyzn ingerencji planistycznej, może być zasada proporcjonalności ingerencji planistycznej. Oczywiście prawny kontekst uchwalania i zakresu planów zagospodarowania przestrzennego jest znacznie szerszy. Niemniej jednak to właśnie przy okazji analizy niniejszej zasady, a tym bardziej dostosowaniu jej do konkretnego stanu faktycznego (i racji wyrażanych przez uczestników konfliktu przestrzennego związanego z planem), w najszerszym zakresie możliwe jest odniesienie do tez powiązanych z koncepcją sprawiedliwości terytorialnej.

Ze względu na swoje zróżnicowanie koncepcja sprawiedliwości terytorialnej może stanowić ciekawy teoretyczny punkt odniesienia do dyskusji na temat planowania przestrzennego na poziomie lokalnym, w szczególności względem obszarów wiejskich. Obecnie również na tych obszarach konflikty przestrzenne bardzo często rozwiązywane są dosyć chaotycznie i subiektywnie. Dlatego w ramach polskiej dyskusji naukowej należy zaproponować następujące kwestie:

- szersze uwzględnienie celów powiązanych z koncepcją sprawiedliwości terytorialnej w polskich przepisach;
- włączenie celów sprawiedliwości terytorialnej do zakresu rozważań o proporcjonalności ingerencji planistycznej;
- traktowanie sprawiedliwości terytorialnej jako punktu odniesienia przy rozwiązywaniu konfliktów przestrzennych.

Zmiany prawne mogą być pod tym względem ważne, ale na pewno same nie wystarczą. Potwierdzają to losy prawnej definicji ładu przestrzennego w obowiązującej ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Z perspektywy naukowej występuje bardzo dużo zastrzeżeń do tej definicji. Z perspektywy praktycznej często bywa ona ignorowana lub pomijana. Niemniej odwołanie się do ładu przestrzennego w kilku przepisach ustawy mimo wszystko umożliwi szersze włączenie kontekstu ładu przestrzennego także do dyskusji prawnej. Niewykluczone, że jeszcze bardziej przemyślane ujęcie sprawiedliwości terytorialnej mogłoby rozszerzyć wskazane tendencje. Warunkiem koniecznym jest jednak uwzględnienie innych, pozaprawnych działań powiązanych ze sferą kształtowania kultury planistycznej.

6. Podsumowanie

Powyższy tekst zawiera propozycję dalszej interdyscyplinarnej dyskusji na temat zastosowania koncepcji sprawiedliwości terytorialnej w lokalnej polityce przestrzennej. Aby dyskusja ta była kompletna, konieczne jest uwzględnienie zróżnicowanych (np. z perspektywy poszczególnych dyscyplin) podejść. Tak jak wskazano powyżej, niezwykle ważne wydaje się określenie w tej dyskusji specyfiki obszarów wiejskich. W niniejszym tekście zasygnalizowano możliwe kierunki przemyśleń.

Ważnym elementem postulowanej debaty wydaje się kontynuacja tych rozważań, która powinna opierać się na:

- dalszym odniesieniu (obszernie diagnozowanych) w literaturze problemów przestrzennych obszarów wiejskich do sfery prawnej, dotyczy to zwłaszcza stosowania poszczególnych instrumentów polityki przestrzennej na szczeblu lokalnym;
- dostosowaniu konkluzji do zaproponowanego powyżej kontekstu sprawiedliwości terytorialnej.

Bibliografia

- Abdi A., Rahmani B., Taj S. (2020). Analyzing the spatial inequalities of urban services distribution from the spatial justice perspective (a case study of Qarchak City). *Scientific Information Database*, 9 (33), 69–88.
- Asefi A., Nosrati A.G. (2020). The spatial justice in the distribution of built outdoor sports facilities. *Journal of Facilities Management*, 18 (2), 159–178. DOI:10.1108/JFM-09-2019-0051.
- Badraq Nejad A., Zand Salimi M. (2022). Analysis of urban space sustainability indicators in Tehran Metropolitan Area with spatial justice approach. *Geographical Engineering of Territory*, 6 (2), 112–132.
- Bielska A., Wendland A., Delnicki M. (2020). Possibilities for the development of building plots with an unfavorable structure in the context of spatial justice: A case study of Poland. *Sustainability*, 12 (6), 2472. DOI:10.3390/su12062472.
- Boyer A.L. (2022). Recenzje: Kian Goh, *Form and Flow: The Spatial Politics of Urban Resilience and Climate Justice*, Cambridge, MIT Press 2021, 298 p. / Ihnji Jon, *Cities in the Anthropocene: New Ecology and Urban Politics*, Londres, Pluto Press 2021, 208 p. *Métropoles*, 30. DOI:10.4000/metropoles.8755.
- Capanema-Alvares L., Cognetti F., Ranzini A. (2021). Spatial (in)justice in pandemic times: Bottom-up mobilizations in dialogue. *Supplemento*, 97, 77–84. DOI:10.3280/tr2021-097-Supplementooa12930.
- Carrosio G. (2021). The social and spatial (in)justice of the energy transition policies. W: N. Magnani, G. Carrosio (red.). *Understanding the Energy Transition* (s. 53–69). Cham: Palgrave Macmillan.
- Churski P. (2022). Miasto a sprawiedliwość społeczna w ujęciu terytorialnym. W: M. Nowak (red.). *Prawo do miasta a wyzwania polityki miejskiej w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Cometta M. (2021). Territorial justice and equity criteria: Spatial planning in Ticino. *Geographica Helvetica*, 76 (4), 459–469. DOI:10.5194/gh-76-459-2021.
- Danenberga A. (2021). *Coastal flood resilience and socio-spatial justice of urban deltas by means of Ecosystem Services: Comparative study of initiatives in Rīga and Rotterdam*. Bachelor's thesis. University of Groningen.

- Davison G. (2017). The character of the Just City: The regulation of place distinctiveness and its unjust social effects. *Town Planning Review*, 88 (3), 305–326. DOI:10.3828/tpr.2017.20.
- Dikeç M. (2001). Justice and the spatial imagination. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 33 (10), 1785–1805. DOI:10.1068/a3467.
- Feitosa F., Marques J.L. (2020). Spatial justice and general interest services: Principles of justice as parameters for urban planning. W: *27th APDR Congress Sustainable Management of the Sea for Sustainable Regional Development, Angra do Heroísmo, Terceira, Azores, Portugal, 10–11 September 2020: Proceedings* (s. 415). Associação Portuguesa para o Desenvolvimento Regional (APDR).
- Ghaffary F.M., Rezaei I., Human A. (2020). Evaluation of spatial justice of the provincial cities of the Nine Provinces (Great Khorasan) based on the indicators of balanced usage law.
- Goodwin-Hawkins B., Mahon M., Farrell M., Jones R.D. (2022). Situating spatial justice in counter-urban lifestyle mobilities: Relational rural theory in a time of crisis. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 1–16. DOI:10.1080/04353684.2022.2086895.
- Gower A. (2021). Energy justice in apartment buildings and the spatial scale of energy sustainable design regulations in Australia and the UK. *Frontiers in Sustainable Cities*, 3, 644418. DOI:10.3389/frsc.2021.644418.
- Hartmann T. (2018). Law and justice in spatial planning. W: B. Needham, E. Buitelaar, T. Hartmann (red.). *Planning, Law and Economics: The Rules We Make for Using Land* (s. 125–137). New York: Routledge.
- Jafari Nia A. (2020). Social justice, spatial justice and development. *Quarterly of Geography and Regional Planning*, 10 (1), 298–311.
- Kananpour A., Masoumi M., Nazmfar H. (2021). Investigation of spatial justice in the allocation of urban land uses (Case study: The five municipality regions of Ardabil City). *Geographical Urban Planning Research (GUPR)*, 9 (3), 637–662. DOI:10.22059/JURBANGEO.2021.315186.1420.
- Khadem Nejhad A., Ezatpanah B., Shamsoddini A. (2021). Spatial analysis of the affecting factors on urban services distribution using spatial justice approach (Case study: Mako County Areas). *Geographical Journal of Tourism Space*, 10 (37), 83–96. DOI:10.22111/gajj.2022.37565.2888.
- Khaksari A., Masoumifar A.H., Assayesh M. (2021). Analysis of spatial justice in urban services provision in Iran. *Human Geography Research*, 53 (3), 793–810. DOI:10.22059/JHGR.2020.296238.1008074.
- Madanipour A., Shucksmith M., Brooks E. (2022). The concept of spatial justice and the European Union's territorial cohesion. *European Planning Studies*, 30 (5), 807–824. DOI:10.1080/09654313.2021.1928040.
- Marcuse P. (2010). Spatial justice: Derivative but causal of social justice. W: B. Bret, P. Gervais-Lambony, C. Hancock, F. Landy (red.). *Justice et injustices spatiales* (s. 75–94). Paris: Presses Univeritaires de Paris Ouest. DOI:10.4000/books.pupo.420.

- Mohtat N., Khirfan L. (2022). Distributive justice and urban form adaptation to flooding risks: Spatial analysis to identify Toronto's priority neighbourhoods. *Frontiers in Sustainable Cities*, 4, 919724. DOI:10.3389/frsc.2022.919724.
- Moroni S. (2020). The just city. Three background issues: Institutional justice and spatial justice, social justice and distributive justice, concept of justice and conceptions of justice. *Planning Theory*, 19 (3), 251–267. DOI:10.1177/1473095219877670.
- Najjarzadeh M., Torabi Z., Shokriani M., Hassani Jalilian P. (2020). Study of spatial justice in health-counseling indicators in the cities of Golestan province. *Journal Strategic Studies of Public Policy*, 10 (36), 260–281.
- Ng M.K. (2022). Planning standards and spatial (in)justice. *Planning Theory & Practice*, 23 (2), 167–172. DOI:10.1080/14649357.2022.2061773.
- Philippopoulos-Mihalopoulos A. (2010). Spatial justice: Law and the geography of withdrawal. *International Journal of Law in Context*, 6 (3), 201–216. DOI:10.1017/S174455231000011X.
- Pierce J., Martin D. (2017). The law is not enough: Seeking the theoretical 'frontier of urban justice' via legal tools. *Urban Studies*, 54 (2), 456–465. DOI:10.1177/0042098016636574.
- Pirie G.H. (1983). On spatial justice. *Environment and Planning A*, 15 (4), 465–473. DOI:10.1068/a150465.
- Qader Hajat M. (2021). Explain the role of spatial/geographical justice in evaluating the optimal political management of space. *Journal of National Security*, 11 (40), 419–452.
- Rauhut D. (2017). A note on territorial justice. A paper prepared for the 57th conference of the European Regional Science Association, in Groningen, the Netherlands, 29th August – 1st September.
- Rawls J. (2009). *Teoria sprawiedliwości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Reimer M., Getimis P., Blotevogel H. (2014). Spatial planning systems and practices in Europe: A comparative perspective. W: M. Reimer, P. Getimis, H. Blotevogel (red.). *Spatial Planning Systems and Practices in Europe: A Comparative Perspective on Continuity and Changes* (s. 170–176). New York: Routledge.
- Sbicca J., Laituri M., Ryder S., Powlen K. (2021). Introduction: Contextualizing spatial justice. W: S. Ryder, K. Powlen, M. Laituri, S.A. Malin, J. Sbicca, D. Stevis (red.). *Environmental Justice in the Anthropocene* (s. 33–39). London: Routledge.
- Uwayezu E. (2020). *Spatial justice and land tenure security: Insights from urban re-development in Kigali, Rwanda*. Doctoral dissertation. Technische Universität München.
- Vulpen B. van, Bock B. (2020). Rethinking the regional bounds of justice: A scoping review of spatial justice in EU regions. *Romanian Journal of Regional Science*, 14 (2), 5–34.
- Wall E. (2021). Defining landscape democracy: A path to spatial justice. *Landscape Research*, 46 (7), 1038–1039. DOI:10.1080/01426397.2021.1964221.
- Weck S., Madanipour A., Schmitt P. (2022). Place-based development and spatial justice. *European Planning Studies*, 30 (5), 791–806. DOI:10.1080/09654313.2021.1928038.
- Young A. (2021). 'Stay safe, stay home': Spatial justice in the pandemic city. *Legalities*, 1 (1), 19–43.

Spatial Justice and the Legal Dimension of Spatial Planning at the Local Level in Poland

Abstract: The article provides an overview of the current literature on the concept of spatial justice. The objectives of the article were to identify the most recent contexts of the discussion on spatial justice and how the relationship between spatial justice and law and spatial planning can be understood. The above was transferred to the discussion on the Polish spatial planning system. Key levels within which it is possible to link the concept of territorial justice with the conditions for the application of local spatial plans have been identified. Further discussion directions were proposed.

Keywords: spatial justice, spatial plans, spatial planning system.